

BITNA OBILJEŽJA AUTENTIČNE TEORIJE SOCIJALNOG RADA

Milan Martinović
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Studijski centar socijalnog rada

Pregledni znanstveni članak
UDK 364.01
Primljeno: svibanj 1994.

U članku autor raspravlja o različitim pristupima u teoriji socijalnog rada u svjetskoj teorijskoj literaturi. Posebnu kritiku upućuje ekstremno eklektičkim pristupima autora anglosaksonskog područja. Istodobno kritički raspravlja o kombinirano-eklektičkim pristupima koji također onemogućavaju razvoj autentične teorije socijalnog rada. Autor preferira doprinos teoretičara europske tradicije i njihovo zalaganje za izgradnjom autentične teorije socijalnog rada koja predstavlja sustav usmjeravajućih ideja u istraživanju i profesionalnoj praksi te doprinosi razvoju identiteta profesije socijalnog radnika.

UVOD

Ima više razloga za raspravu i preispitivanje stavova o "teorijama za socijalni rad" (M. Payne, 1991), o tzv. "posuđenim" teorijama o socijalnom radu koje su zasnovane na *eklektizmu* ili nekritičkom preuzimanju dijelova ili gotovih teorija iz srodnih ili manje srodnih društveno-humanističkih područja znanosti.

Navedeni autor koristi se kao teorijskim pristupom "modernoj teoriji socijalnog rada" sintagmom da je u praksi moguće izbjeći zbrku stavljajući sve ili nekoliko teorija zajedno da bi se pobrinuli za jednu sveobuhvatnu teoriju (p.47). Govoreći o strukturi istraživanja i načinima socijalne intervencije u socijalnom radu anglo-saksonskog područja, M. Payne tvrdi da je veći dio socijalnih radnika predominantno eklektičan, drugi su u manjem opsegu "strukturalisti", a kod trećih je ustanovio odsutnost adekvatnog korištenja teorije. Istodobno naglašava da su skoro svi renomirani teoretičari anglo-saksonskog područja (Fischer, Hollis, Woods, Brandon i Moor) autori koji razvijaju i koriste "kombinirano eklektičke teorije" u socijalnom radu: iz područja sociologije, psihologije, ekologije i opću teoriju sustava. Tako će u knjizi *Moderna teorija socijalnog rad* M. Paynea biti riječi o socijalnoj konstrukciji teorija socijalnog rada, korištenju teorije u praksi socijalnog rada s obzirom na strukturu "posuđenih teorija" (psihodinamska, usmjerenih zadataka, bihevioralna, sistemska, humanistička, komunikacijska, kognitivna, marksistička-radikalna te teorija zastupanja), fokusiranju tih teorija na načelo individualizacije, koliki je utjecaj sociologije i psihologije u posudbi "spoznaja", koliku važnost ove teorije pridaju odnosima prema klijentima, intervenciji s klijentima, koliko omogućuju dijagnosticiranje klijentovih potreba, kako osiguravaju pomoć kroz socijalne strukture, odnosno koliko pažnje pridaju zastupanju klijenata. Ranije navedeni autor nastoji odijeliti različite tipove "teorija u socijalnom radu" koje polaze od različitih pretpostavki: teorije o socijalnom radu koje izlažu prirodu i ulogu socijalnog rada u društvu teorije socijalnog rada koje opisuju aktivnosti socijalnog rada i

njihovu relevantnost u pružanju pomoći, teorije socijalnog rada koje pridonose socijalnom radu (psihološke, sociološke i druge) svojim spoznajama i čine teorije socijalnog rada sustavnijim, sveobuhvatnim te na kraju teorija prakse socijalnog rada i metoda socijalnog rada koje propisuju kako se ostale teorije mogu primijeniti u interakciji socijalni radnik - klijent.

Pristup teorijskog eklekticizma karakteristična je orijentacija u razvoju teorije i profesionalne prakse socijalnog rada tijekom skoro stogodišnje profesionalne povijesti socijalnog rada (od "ljetne škole filantropije" u Phyladelphiji, 1898., pa do suvremenosti), a možemo ga pratiti kroz četiri faze konceptualizacije u socijalnom radu (M. Martinović, 1987). Značajan je u traganju za izgradnjom znanstvenih temelja prakse socijalnog rada, specifične metodologije socijalnog rada, genuine ili autentične teorije te izgradnji profesionalnih identiteta poziva.

Pristup teorijskog eklekticizma značajan je posebno u prve tri faze konceptualizacije u socijalnom radu, kada se socijalni rad, tragajući za vlastitim znanstvenim i profesionalnim identitetom, oslanja na ranije konstituirana i teorijski snažnije utemeljena znanstvena područja, što je bila karakteristika mnogih područja u procesu njihove emancipacije. Pored pozitivnih doprinosa ovaj pristup je sve do pojave faze scijentizma (akademizacije) socijalnog rada, hipertrofijom preuzetih ili "posuđenih" spoznaja (teorija) kroz utjecaj "sociologizma", "psihologizma", "psihijatrizacije", "pedagogizama" te "pravnog formalizma", imao negativne repkusije na razvoj znanosti socijalnog rada, autentične teorije i metodologije ovog područja, a posebno na razvoj profesionalne prakse ili procesa socijalnog rada. Evropska iskustva, što će biti predmet naše daljnje analize, otvaraju drugačije teorijske perspektive i konceptualna rješenja. Ona usmjeravaju razvoj autentične znanosti socijalnog rada, njene teorije i profesionalne prakse.

OSNOVNA OBILJEŽJA AUTENTIČNE TEORIJE SOCIJALNOG RADA

U epistemologiji postoji više shvaćanja pojma teorije, od antičkog poimanja teorije kao "intelektualnog zrenja", kao "skupa temeljnih ideja u nekom znanstvenom području i njihovo sistematsko izlaganje", "skupa logički sredjenih hipoteza", "logičkog upućivanja u iskustva" te shvaćanje teorije kao "temeljnih znanstvenih pojmova neke znanstvene discipline".

Za znanstvenika teorija se odnosi na veze između činjenica ili na njihovo sređivanje na izvjestan smisao ili logičan način (W. Good/P. Hat, 1966). " ... Bez izvjesnog sustava, bez izvjesnih središćkih principa, ukratko, bez teorije, znanost ne bi mogla da vrši predviđanja. Bez predviđanja ne bi bilo kontrole nad materijalnim svijetom. Stoga se može reći da su naučne činjenice proizvod promatranja koja nisu stihijska, već smisljena, to jest teorijski relevantna. Tako, ne možemo misliti o činjenicama i teoriji kao suprotnim, već su one prije uzajamno povezane na mnogo složenih načina. Razvitak nauke može se promatrati kao stalno međusobno djelovanje između teorije i činjenica."

Kao konstituens znanosti, prema ranije navedenim autorima teorija određuje glavnu orijentaciju znanosti; time što utvrđuje vrste podataka koje se imaju izdvojiti, ona pruža pojmovnu shemu posredstvom koje se relevantne pojave sistematiziraju, klasificiraju i

uzajamno povezuju, ona sažima činjenice u empirijske generalizacije i sustave generalizacija, pretskazuje činjenice te ukazuje na praznine u našem znanju.

S druge strane, činjenice pomažu da se postave teorije, one vode novim formulacijama postojeće teorije, one mogu voditi do odbacivanja teorije koja nije u skladu s činjenicama, one mijenjaju središte i orijentaciju teorije i razrješavaju i ponovo definiraju teoriju.

Tijekom razvoja stogodišnje profesionalne prakse socijalnog rada, razvijala se s različitim uspjehom, s promjenjivim dosegom i kvalitetom genuina ili samosvojna teorija socijalnog rada. Kao produkt teorijskog promišljanja, aktiviteta i misaonog napora članova znanstvene zajednice socijalnih radnika u svijetu, istaknutih teoretičara-edukatora i istraživača u socijalnom radu, nastala je značajna znanstveno-teorijska produkcija (kroz 26 kongresa Internacionalne asocijacije škola za socijalni rad te Konferencije regionalnih asocijacija tih ustanova, evropske, američke i azijsko-afričke) koja je osiguravala transfer znanstvenih spoznaja u području socijalnog rada (D. Kramer, 1986).

Sintezu znanstvenog doprinosa svjetske znanstvene zajednice razvoju teorije i metodologije socijalnog rada možemo pratiti u izvanrednoj monografiji *Nove teme u edukaciji socijalnih radnika* (K. Kendall, 1978). Koja su krucijalna pitanja teorijskih koncepata socijalnog rada te njihovo značenje u procesu akademizacije, odnosno univerzitetske edukacije, posebno u evropskom kontekstu, gdje se u najvećoj mjeri razvija autentična teorija socijalnog rada?

Odgovore na bitne dileme, orijentacije i domete u razvoju teorije socijalnog rada nalazimo u zborniku radova najuglednijih evropskih autora *Teoretični koncepti socialnega dela in obraževanje*, (1990), čemu ćemo posvetiti posebnu pažnju u našoj daljnjoj analizi.

Nekoliko temeljnih pitanja bilo je u žarištu rasprave ovog znanstvenog skupa: razvoj teorije socijalnog rada, integracija teorije socijalnog rada u praksu, istraživanje i teorija socijalnog rada, odnos između teorije socijalnog rada i drugih znanosti te edukativni programi zasnovani na teoriji socijalnog rada.

Pokušaj elaboracije teorijskih ishodišta suvremenog socijalnog rada, prihvaćanja integriranog i integralnog pristupa, nije bilo jednostavno, a pokušaj "unificiranja" autentične teorije ostao je kod mnogih teoretičara više deklarativan, osobito kod znanstvenika i edukatora iz srodnih znanstvenih područja, zagovornika eklekticizma te na drugoj strani kod znanstvenika koji su zastupali induktivnu metodu u spoznaji prakse socijalnog rada.

Postavljanje pitanja možemo li govoriti o teoriji socijalnog rada ili teorijama za socijalni rad izgledalo je kao retorička igra, premda je u samom pitanju figuriralo temeljno protuslovlje, posebno među autorima iz čijih je stajališta vidljivo da se socijalni rad u svojoj povijesti razvijao u proturječju između pragmatizma i teorijskog eklekticizma (M. Milosavljević).

Neki autori, premda u manjini (T. Rossell, J. Fortuny), zastupali su tezu da socijalni rad nema teorije, već da kao profesionalna praksa izrasta iz različitih teorija o čovjeku i društvu, a švicarski teoretičar Peter Lüss inzistirao je na izgradnji teorije socijalnog rada na iskustvima prakse induktivnom metodom.

Navedeni autor iznio je ideju upravo izašle knjige *Sistemska učenje o socijalnom radu*. U prvom dijelu knjiga govori što razumijeva pod pojmom "nauka o socijalnom radu", a što pod "sistemskim" naučavanjem. Pod "socijalnim radom" autor razumijeva "socijalno savjetovanje". Ono je prvo profesionalno područje socijalnog rada, dok je drugo glavno područje "socijalna pedagogija". Kod tog autora "nauka o socijalnom radu" označava

praktičnu teoriju poziva koji socijalnom radniku pojašnjava koji je zadatak njegova poziva, kojim sredstvima raspolaze i iz čega se sastoji metodika socijalnog rada. Tri su karakteristike ovog teorijskog naučavanja: usmjeren je k praksi - proizlazi iz praktičnih iskustava poziva i namijenjen je osvjetljavanju realne prakse socijalnog rada. Drugo, socijalni rad se razumije iz specifičnosti vlastite prakse, i treće, koncentrirana nauka o socijalnom radu proizvodi teoriju srednjeg opsega, što za socijalni rad producira relevantna znanja koja su za praksu socijalnog rada tipična i s njim stvara koherentnu, sistemsku cjelinu.

Kao predmet systemske znanosti o socijalnom radu ovaj autor navodi rješavanje socijalnih problema, dakle "socijalni problem" biva temeljni pojam systemskog naučavanja o socijalnom radu, zatim dolazi pojam "stranke" (zašto ne klijent?) te socijalni rad kao mikrosustav društva. P. Lüssiu za socijalni je rad odlučujuća sociološka systemska teorija u čijem središtu stoji "socijalni sustav". Pored konstrukta "socijalni sustav" postoje (po T. Parsonsu, na koga se systemska teorija naslanja) još tri druge systemske kategorije: organizam, ličnost i kultura. S pretpostavkom poznavanja sociološkog systemskog mišljenja, autor navodi tri systemsko-teorijske perspektive koje su odlučujuće za systemsko - teorijsku nauku o socijalnom radu: pripadnost sustavu, systemska funkcionalnost te oblici systemske disfunkcionalnosti. Napokon razmatra elemente "problemskog sustava" te sredstava, metode i načela socijalnog rada. Kod tog autora ne radi se samo o konstrukciji teorije socijalnog rada induktivnom metodom, već o kombinirano - eklektičkom produktu funkcionalističke sociološke teorije i systemske teorije. Pored toga evidentana je pragmatička simplifikacija pojma "profesionalne prakse socijalnog rada" koja ima stogodišnju tradiciju te koja se ne može reducirati na samo jednu parcelnu funkciju "socijalnog savjetovanja" i na metode djelovanja kroz koje se realizira spektar savjetovanja sastavljen od sljedećih područja: savjetovanje, odgajanje, intervencija, zastupanje, zbrinjavanje. Autor nadalje govori o metodici socijalnog rada kao skupu tehnika i vještina u radu sa strankom.

Autoru nedostaje povijesno razvojna komponenta i vrijednosni sustav te kategorija potreba, bez čega je nemoguć holistički pristup u metodologiji procesa socijalnog rada.

Utraganju za autentičnom teorijom socijalnog rada na znanstvenom skupu o teorijskim konceptima, valja naglasiti i multidisciplinarni pristup Marcusa Ströha i Silvie Staub-Bernasconi kroz pokušaj "prilagodavanja spoznaja i metoda iz posebnih društvenih znanosti u zasnivanju teorije socijalnog rada".

Teorijski koncepti kanadskih autora (Sh. Yelaja, 1985) vezani su za eksplikaciju životnog modela (life model), koji je započeo s razvojem znanstvene filantropije funkcionalistički zasnovane, pa do suvremenog koncepta "životni model" ili promjena životne situacije individua unutar njihove sredine. Ovaj model implicira ekološku perspektivu te naglašava "recipročni odnos između individue i sredine, unutar čega se ljudski rast i razvoj konstantno mijenjaju prema socijalnoj okolini - a socijalna okolina mijenja se u dogovoru s ljudskim faktorima".

Sličan teorijski pristup preferiraju i suvremeni američki teoretičari (B. Galaway, 1989) koji zastupaju eklektičko-teorijsku kombinaciju ekološkog i psihodinamskog pristupa.

Većina zapadnih autora polazi u izgradnji teorije socijalnog rada od funkcionalizma, koji polazi od sustava kao osnove i "ne postavlja pitanje o prilagodavanju društvenih struktura čovjeku, već upravo obratno, o prilagodavanju čovjeka društvenim strukturama".

U okviru ove koncepcije, ne samo institucije već isto tako i sve ljudske djelatnosti objašnjavaju se ulogom koju vrše u društvu, manje-više po analogiji s dijelovima biološkog

organizma. Budući da je pojedinac podvrgnut sustavu, njegova se djelatnost izvodi iz potrebe funkcioniranja tog sustava. Na čovjeka se ne gleda kao na ličnost, već kao nosioca određene društvene funkcije. "Ova teorija ne traži prilagodavanje čovjeka određenoj strukturi. Bez dijalektičke metode ova teorija ne omogućava proučavanje društvene dinamike i suštinu promjena. (I. Kuvačić, 1970.)

Upravo kombinirani eklektički teorijski modeli u socijalnom radu, kojima u temelju stoji sveobuhvatna funkcionalistička teorija, ne omogućavaju artikuliranje (genuine) samosvojne teorije socijalnog rada koja bi bila korespondentna sa samosvojom profesionalnom praksom socijalnog rada, njenom specifičnom metodologijom pomaganja i rješavanja socijalnih problema. Siromaštvo teorije ogleda se u reprezentativnih anglo-saksonskih teoretičara socijalnog rada u veoma sažeto simplificiranoj teorijskoj mreži, s vrlo sažetim obrazloženjima (stranicu-dvije teksta). Tako iz eklektičkih teorija proizlazi eklektički utemeljena profesionalna praksa socijalnog rada, koja vodi gubljenju profesionalnog identiteta poziva, a u krajnjoj liniji u pragmatizam i ekstremni praktikizam. Ranije navedeni teorijski pristup preferira "partikularni" ili "segmentarni" pristup istraživanju i rješavanju socijalnih problema, pomažućim procesima socijalnog rada, a otklanja mogućnost holizma ili cjelovitog pristupa koji zahvaća istovremeno bio-psiho-socijalne-spiritualne i nepsiritualne aspekte problema i procesa.

DOPRINOS RÖSSNEROVE TEORIJE SOCIJALNOG RADA

Lutz Rössner, njemački teoretičar i profesor socijalne pedagogije u Oldenburgu, studirao je filozofiju, psihologiju, teologiju, sociologiju i pedagogiju na Univerzitetu u Frankfurtu/M, a doktorirao s temom *Kritičke refleksije o Edmundu Husserlu i njegovim kartezijanskim meditacijama*. Tragajući u okviru njemačke tradicije o "povijesti profesionalnog identiteta socijalnog rada" kroz razvoj znanosti "o socijalnoj zaštiti i socijalnom radu" kojoj je temelje postavila A. Salomon i njezini suradnici, L. Rössner nastoji izgraditi posebnu znanost socijalnog rada (Sozialarbeitwissenschaft ili Wissenschaft der Sozialarbeit) te izložiti konzistentnu teoriju socijalnog rada kao konstitutivni dio navedene znanosti. Njegova knjiga *Teorija socijalnog rada* (1975) predstavlja znanstvenoteorijski napor u konstruiranju teorije socijalnog rada koja istovremeno biva i teorija socijalne pedagogije. Upravo zbog toga vidjet ćemo u kasnijoj analizi svojevrzni redukcionizam ili pokušaj podvođenja socijalnog rada u područje odgojnih znanosti. Stoga u njemačkim uvjetima imamo već od samog početka institucionalni okvir za studij socijalnog rada - visoke stručne škole za socijalni rad i socijalnu pedagogiju. Naime, "socijalna pedagogija" autentičan je njemački proizvod. Nastala je negdje dvadesetih godina kao reakcija na individualističku pedagošku tradiciju (vezana za J. Disterwega), a imala je za ideal društveni odgoj mladih; izvanobiteljski odgoj, odgoj "za zajednicu i putem zajednice" te odgoj za "čudoredno ponašanje mladih" (H. Marburger). Stoga će vrlo značajan pojam o Rössnerovoj teorijskoj pojmovnoj mreži biti kategorije: socijalno ponašanje, vrijednosno-normativni sustav te procesi i razine socijalizacije.

Njegov koncept socijalne pedagogije u najvećem dijelu sadržajno korespondira sa pojmom školskog socijalnog rada američkih teoretičara (R. Constable, P. Flynn, 1991), tako

da navedene kategorije mogu reprezentirati temeljne znanstvene pojmove u teoriji socijalnog rada s fokusom na socijalne probleme koji su proizašli iz "devijantnog ponašanja".

Međutim, grupa njemačkih eksperata okupljenih u saveznoj komisiji za reformu studija socijalne pedagogije i socijalnog rada u Njemačkoj (*Pozivno područje socijalni rad/ socijalna pedagogija*, 1981) sugeriraju teorijsku i praktičku integraciju socijalne pedagogije u teoriju i znanost socijalnog rada.

U nastojanju da izloži konzistentnu teoriju socijalnog rada Yves Nedeljković je u svojoj knjizi naglasio humanističko-povijesni pristup u njezinoj izgradnji (Nedeljković, 1982). Izraz "teorija socijalnog rada" u sebi krije pitanje znanstvene zasnovanosti, svodi u velikoj mjeri čitavu građu na hipotetičko sudovanje. Prema tome, imajući u vidu vrijeme u kojem danas u ovom području radimo, kao i publikacije koje se posljednjih godina objavljuju u našoj zemlji, a da ne govorimo o snažnom valu literature teorijskog karaktera, odnosno pokušaja naučnog razvijanja sustava shvaćanja o socijalnom radu u svijetu, mislim da je trenutak da preispitamo čak i naziv discipline koja treba da predstavlja okosnicu specifičnog naučnog zasnivanja socijalnog rada."

Slično pristupu B. Piccard (1975) koja u drugom poglavlju svoje knjige eksplicira sadržaj pojma "filozofija socijalnog rada". Obrazlaže vrijednosno-normativni sustav kao temelj teorije socijalnog rada. Nedeljković, govoreći o posebnoj disciplini filozofije ili teorije socijalnog rada i njezinom fundamentalnom pristupu, polazi od temeljne ideje (kategorije) - "čovječnost na djelu". "... Specifični je predmet naše discipline: dijalektička nauka historijskih korijena, razvoja uvjeta i uzroka, zakonitosti, pojave čovječnosti, odnosno humanizma ili humanizacije na djelu, kroz čitavu ljudsku historiju. I to čovječnosti spontane, organizirane, planske i profesionalne, dakle u svim vidovima svoga javljanja na djelu, u aktu, u samom činu, ili činjenju međusobnog i uzajamnog oslanjanja ljudi, u ime koliko i u nuždi i radosti. Nuždi: pobjeđivanja, prevladavanja, sprečavanja različitih zala s kojima se čovjek nosi, nevolja u prirodi, u samom čovjeku, u njegovoj društvenosti, pa čak i mišljenja, ili radosti; građenja, ubrzavanja, usmjeravanja ova tri osnovna elementa: prirode, društva i mišljenja ljudskog.

Ono što se čini temeljnim kod pristupa ovoj disciplini su istraživanja i pokušaj postepenog otkrivanja, sistemskog utvrđivanja čovječnosti na djelu". Tragajući za biti socijalnog rada, ovaj autor stavlja u prvi plan svjesnu i plansku aktivnost na humanizaciji radnih i životnih uvjeta čovjeka.

HUMANISTIČKA TEORIJA POMAGANJA I RJEŠAVANJA SOCIJALNIH PROBLEMA

Razmatranje pojmovne sheme teorije socijalnog rada, konceptualnog pristupa te bitnih obilježja i njezine autentičnosti, valja analizirati nekoliko temeljnih pojmova.

Kad kažemo da je teorija socijalnog rada humanistička, mislimo na njezin specifični pristup i polazište. Već prva Škola za filantropiju koja je pripremala profesionalce za rad s ljudima, dakle rad na humanitarnim problemima i pomaganje pojedincima, porodicama i zajednicama koje su bile zahvaćene socijalnim problemima, pokazuje nam da se radi o "čovjekoljublju", profesionalcima koji su trebali organizirati "processe pomaganja" (helping processes). Nije slučajno da su i prvi teoretičari socijalnog rada teorijsku disciplinu koja je

izlagala temeljne ideje o pomaganju ljudima nazvali “znanstvena filantropija” (scientific philanthropy). Ideja humanizma “ili kao jasno formuliran ideal ili nejasno suponirana težnja, bila je izraz svega što je čovjek stvorio u nastojanju da stvori bolji izraz i vrijedniji oblik života, a ta težnja leži u osnovi ljudskog života kao nastojanje da se usavrši u bilo kome vrijednosnom smislu” (V. Filipović, 1965).

Humanizam figurira kao univerzalna vrednota u etici i istraživanju u socijalnom radu, pa tako i u literaturi susrećemo termine “realni humanizam”, “apstraktni humanizam”, “sekularni znanstveni humanizam” te “humanističko-pozitivistička utopija”.

Realni humanizam (“čovječnost na djelu”) jest onaj koji djeluje ovdje, odmah, svakodnevno i aktivno protiv svakog nečovječnog stanja, a ne onaj koji samo zamišlja neko idealno buduće društveno stanje i raspravlja samo o premisama takvog u dalekoj perspektivi ostvarljivog cilja. Apstraktni humanizam, bilo s teološkom ili ideološkom (“socijalističkom”) fasadom, zanemarivao je kvalitete ljudskog svakidašnjeg života, preferirajući “uzvišene ideje”, i pretvarao se u neljudsku praksu posvećenu “višim ciljevima”. Tako se apstraktni humanizam pretvarao u antihumanizam. Humanizam je antropocentrična koncepcija fokusirana na čovjeka, radi čovjeka i za čovjeka. Ljudska povijest je stvaralačka praksa kroz procese otuđenja i razotuđenja, predstavlja napor “za oslobađanje slobode”, odnosno borbe čovječstva protiv nečovječstva kroz cijelu ljudsku historiju.

Sekularni znanstveni humanizam jest nedogmatski filozofski pristup usmjeren na život ljudskog bića, utemeljen na sistemskoj spoznaji o životu i provjerljivim činjenicama. On polazi od odgovornosti ljudi za svoja djela i društvene devijacije, budući da je svjestan da su sve ideje, znanja i vrednote svojstvene ljudskom umu. Sekularni humanizam se ne zanima za egzistenciju Boga te smatra da je ljudsko biće odgovorno za sve ono što mu se događa u životu. On je istodobno znanstveni prema tome što inzistira na sistemski studiranim spoznajama te konkluzijama koje su provjerljive ili zasnovane na nedogmatskom i provjerljivom prikupljanju podataka. Znanstveni sekularni humanizam njeguje vjerovanje da “život ima inherentnu vrednotu, a svi su ljudi shvaćeni više nego bića fizičke egzistencije.” (P. Shane, 1989).

Specifičan humanistički pristup preferiran je kod kršćanskih teoretičara socijalnog rada (A. Lucas-Keith, 1992), putem “kršćanskih vrednota obogaćenog socijalnog rada”, koji razvijaju specifičnu epistemologiju humanističko-pozitivna-utopija (HPU) u procesu pomaganja i pružanja pomoći klijentima. Koncept polazi od učenja o svetom trojstvu, gdje učenje o Bogu Ocu predstavlja stvaranje i susret s realnošću, patnje i smrt Isusova (put za stvaranje empatije), a prisutnost Duha Svetoga - pomoć ljudima u nevolji. U temelju tog humanizma je filozofija nadanja i eschatosu.

Kada govorimo o procesima pomaganja u teoriji socijalnog rada, valja upozoriti na negativnu konotaciju “socijale”, percepciju depriviranih pojedinaca, marginalnih ili rizičnih grupa i porodica ili percepciju “pomažuće službe”. Socijalni radnik kao čovjek stručnjak je koji nastupa u ime brojnih u društvu vladajućih načela da pomaže nevoljne ili da suzbija nevolje. To nije samo u nas, to se može naći i u stranoj literaturi, gdje predstavlja već davno plaćen dug historiji profesionalnog socijalnog rada koji je rastao, rođen iz milosrdnih djelatnosti, profesionalizirao se i vukao, pa i danas vuče taj svoj profesionalni “početak” i ne tretira ga uvijek kao rudiment prevladane povijesti. Kad kažem prevladane mislim dijalektički, a to znači: on ne ukida pomaganje, on ga nadrašta višim karakterom svoga djelovanja. Prevladava čisto “pomažuću” ulogu drugim činom: poticanjem, razvijanjem

samosvojnosti u pronalaženju oslonca u samoj ličnosti, u njenim mogućnostima udruživanja s drugim ljudima, u njenim sposobnostima stvaralaštva, ali i unutrašnje snage grupa da se oslanjaju na šire okvire povezivanja, uzajamnosti i solidarnosti ..." (Nedeljković, str.12).

Poziv socijalnog radnika spada u skupinu pomažućih poziva (helfende Berufe, helping profession) s više složenih polivalentnih funkcija. Pored poziva liječnika i učitelja, spada u red najstroženijih i najodgovornijih humanističkih poziva. Stoga je profesionalna priprema socijalnih radnika veoma specifična; ona implicira studij znanstveno utemeljenih znanja (teorije, metodologije i prakse socijalnog rada) te specifičnog sustava vještina, što omogućava adekvatno profesionalno vođenje procesa socijalnog rada. Termin "pomažuci" često se simplificira u svakodnevnoj profesionalnoj praksi, često reducira na funkciju klasičnog "Caseworkera" u socijalnoj zaštiti ili "državnog činovnika" koji se bavi spašavanjem "socijalnih slučajeva", "marginalaca" te kao plaćenik države podsjeća na "lovca na komarce koji mrežom lovi komarce, umjesto da ih se riješi isušivanjem bare", odnosno organizira socijalnu prevenciju i humanizaciju životnih i radnih uvjeta ljudi.

Na taj način dolazi do negativne percepcije pomažuće uloge socijalnih radnika, što vrlo ilustrativno objašnjava sljedeći primjer. Ugledni profesor teorije socijalnog rada, u nastojanju da spozna uzroke negativne percepcije pomažuće funkcije socijalnih radnika, pokušao je putem istraživačkog intervjua dobiti odgovore iz različitih društvenih sredina (urbanih i ruralnih) te različitih socio-profesionalnih slojeva i grupa. Odgovor značajnog dijela respondenata iskazivao je uglavnom nepoznavanje temeljnih funkcija, a najkrucijalniji negativistički odgovor, uz odbijanje da istraživača primi u kuću i sasluša pitanja, glasilo je "Moja porodica je u redu, nema nikakvih problema, u njoj nema rastavljenih, alkoholičara, ovisnika, siromašnih, prostitucije, kriminalaca, pa nemam što s vama kao socijalnim radnikom razgovarati."

Tako svodenje i percepcija poziva na pomagača socijalnih slučajeva - nesretnika, "davljenika u društvenoj bari kome pruža slamku spasa, da odmah ne potone, putem jednokratnih ili višekratnih parcijalnih socijalnih pomoći, a u krajnjoj instanciji time mu samo produžava agoniju i stvara iluziju o organiziranoj društvenoj brizi i pomoći depriviranima. Tako se, umjesto humanizacije životnih i radnih uvjeta, poziv svodi na provoditelja socijalne politike koji je razapet između "administracije i karitasa". Tako se profesija svodi na antiintelektualni čin činovničkog bavljenja "marginalnim pojedincima, porodicama i grupama", pa istodobno vodi i poziv u marginalizaciju.

U humanističkoj teoriji socijalnog rada pojam "pomažuci" ima sasvim drugačiju konotaciju. Radi se o više veoma kompleksnih, komplementarnih funkcija, koje pomažuću funkciju socijalnog rada definiraju preciznije i kompleksnije. Tako B. Galaway navodi sljedeće interventne funkcije socijalnog rada: socijalni broker (mešetar), mediator, učitelj (edukator), zastupnik (advokat), savjetnik i socijalni planer.

Socijalni broker implicira aktivnosti socijalnog radnika koje su usmjerene na veze između klijenta i zajednice u postizanju svrha specificiranih u ugovoru za usluge. Usluge socijalnog brokera zahtijevaju široko znanje o upravljanju procedurom agencija tako da se uspiju ostvariti efektivne veze.

Uloga zastupanja (advokature) dolazi do uzražaja kada socijalni radnik postaje odvjetnik (govornik) klijentima u prezentiranju i argumentiranju njihovih razloga kad je potrebno postići svrhu ugovora o suradnji s klijentom.

Socijalni radnik kao edukator koji može osposobiti klijenta novim informacijama vezanim za njegove problemske situacije pomaže mu u korištenju novih vještina u ponašanju i može ga učiti modelirajući alternativne obrasce ponašanja.

Socijalni radnik obavlja funkciju medijatora kada posreduje između klijenta i njegove socijalne sredine u provođenju usluga za rješavanje problema prema objema stranama. Ova uloga dominira više u korištenju interakcijsko-komunikacijskog modela grupnog socijalnog rada.

Socijalni radnik obavlja funkciju savjetnika kad savjetuje pojedince, porodice i grupe radi pomaganja u sazrijevanju, rastu i osposobljavanju za samostalno rješavanje vlastitih problema.

Nešto drugačiju tipologiju profesionalnih funkcija socijalnih radnika daje Betty Piccard (1975.) ističući njihovu komplementarnost i mogućnosti kombiniranja i istodobnog korištenja u profesionalnoj praksi:

1. **Otkrivač** - socijalni radnik koji identificira i otkriva pojedince, grupe i zajednice koje imaju teškoće, koje su u krizi ili su osjetljivi na rizike.
2. **Socijalni broker** - socijalni radnik koji usmjerava ljude prema postojećim uslugama (agencijama) koje im mogu biti pružene.
3. **Odvjetnik** - socijalni radnik koji se bori za prava i dignitet ljudi kojima treba pomoći te istovremeno zastupa njihove interese.
4. **Evaluator** - socijalni radnik koji sakuplja informacije, procjenjuje probleme, donosi odluke za akciju i ocjenjuje uspješnost interventnih programa.
5. **Mobilizator** - socijalni radnik koji usmjerava, pokreće i organizira pojedince, postojeće ili nove grupe u traženju pomoći i zadovoljavanju osnovnih potreba.
6. **Učitelj** - socijalni radnik čiji je glavni zadatak prenošenje informacija, znanja i razvijanje vještina. Ta uloga nije istovjetna ulozi učitelja u razredu.
7. **Radnik na promjeni ponašanja** - socijalni radnik koji pridonosi promjeni obrazaca ponašanja, mišljenja i percepcija individua ili grupa.
8. **Konzultant** - socijalni radnik koji surađuje s ostalim radnicima ili agencijama u poticanju napretka klijenata i njihovih vještina u rješavanju problema.
9. **Planer zajednice** - socijalni radnik koji radi na planiranju potreba pojedinaca, porodica i grupa u susjedstvu preko komunalnih agentura.
10. **Voditelj podataka** - socijalni radnik koji prikuplja, klasificira i analizira podatke o socijalnozaštitnim potrebama klijenata.
11. **Administrator** - socijalni radnik koji upravlja agencijom ili manjim jedinicama agencija.
12. **Skrbnik (care giver)** - socijalni radnik koji se brine za psihičku, pravnu i financijsku pomoć klijentima.

Koncept moderne edukacije prema modelu "znanstvenog praktičara" ili "istraživača/praktičara", osposobljava socijalne radnike za većinu navedenih uloga koje se odnose na socijalnu intervenciju kao "praktičara", a pored toga valja naglasiti jednu od temeljnih funkcija istraživača koja uključuje analizu prikupljenih podataka, evaluaciju te metodologiju mikroplaniranja ili planiranja potreba ljudi u lokalnoj zajednici.

Sagledavajući cjelinu profesionalnih pomažućih funkcija socijalnog rada te povijesni kontinuitet pomažućeg poziva (od prvog pokreta za filantropiju do suvremenog modela

“znanstvenog praktičara”, Fischer & Bloom), možemo s pravom govoriti o teoriji socijalnog rada kao pomažućoj humanističkoj teoriji. Navedene karakteristike njeno su određenje kao genuine teorije socijalnog rada.

Sljedeća bitna karakteristika vezana je uz rješavanje socijalnih problema. Naime, jedan od temeljnih znanstvenih pojmova u socijalnom radu od prve konceptualizacije pa do suvremenosti jest socijalni problem, njegovo rješavanje i preventiva. Kao “trajni i glavni problem i perzistentni izazov u životu zajednice” socijalni problemi stalni su izazov profesionalnog socijalnog rada (J. Davis,) čiji je žarište interesa tijekom cijele profesionalne povijesti biva usmjeren na “rješavanje problema i teškoća pojedinaca, porodica, grupa i zajednica koji su zahvaćeni socijalnim problemima” ili su u “socijalnozaštitnoj potrebi”.

Navedeni interes utjecao je tijekom razvoja na razvoj opće metodologije istraživanja i evaluacije u socijalnom radu (R. Grinnell, 1988) te simultan razvoj specijaliziranih metodologija rada na pojedinačnom slučaju, socijalnog grupnog rada i socijalnog rada u organizaciji i razvoju zajednice. Navedena tri metodološka kompleksa, tri razine istraživanja i intervencije u socijalnom radu (micro, mezzo i macro) u stalnom su dijalektičkom odnosu te je svaki od tih kompleksa istodobno u interferenciji s općom metodologijom istraživanja i evaluacije u socijalnom radu. Ova metodologija implicira specifičnu epistemološku proceduru u istraživanju i intervenciji s različitom vrstom klijenata (Martinović, 1989) od prve faze inicijalnog kontakta, definiranja i identifikacije problema, preko generiranja alternativa i strategija za rješavanje problema, provedbe i istraživanja i intervencije (implementacije) te evaluacije rezultata istraživanja i uspješnosti našeg socijalnog tretmana ili socijalne intervencije. Ovakva “problem-solving” metodologija ili metodologija rješavanja socijalnih problema omogućuje holistički pristup u rješavanju socijalnih problema, zahvaća sve bitne aspekte (bio, psiho, socijalni, spiritualni i nonspiritualni), nasuprot pristupu parcijalizacije koji se u nekim fazama razvoja teorije socijalnog rada eklektički “posuđivao” iz srodnih humanističkih područja i njihovih teorija (psihologija, psihijatrija, pedagogija, sociologija).

Ova tehno-metodologija, kao što ističu J. Fischer i M. Bloom, omogućuje socijalnim radnicima, pored vlastitih istraživanja socijalnih problema i procesa socijalnog rada, evaluaciju rezultata istraživanja te evaluaciju uspješnosti u radu “istraživača/praktičara”. Navedeni pristup pridonosi intelektualizaciji i većoj racionalnosti poziva, uštedama u vođenju procesa socijalnog rada (socijalne intervencije) u radnom vremenu i potrebnim materijalnim resursima. Time se istodobno omogućuje viša razina profesionalizacije i odgovornosti socijalnog radnika kao praktičara u rješavanju teškoća i problema klijenata.

I na kraju, umjesto zaključka, valja konstatirati da je genuina teorija socijalnog rada, nastala istovremeno s razvojem stogodišnje profesionalne prakse, uistinu “skup temeljnih, usmjeravajućih ideja u socijalnom radu i njihovo sistematsko izlaganje”, od pitanja moderne konceptualizacije temeljnih znanstvenih pojmova, specifične metodologije istraživanja i intervencije, razvoja specifičnih područja profesionalnog socijalnog rada temeljnih vrednota, etike i kodeksa profesionalne etike, profesionalnih funkcija te pitanja multidisciplinarnosti i timskog rada (Martinović, 1987).

Ovakva teorija kao humanistička teorija pomaganja i rješavanja socijalnih problema, omogućuje izgradnju profesionalnog identiteta poziva socijalnog radnika te smanjuje “intelektualnu lijenost” znanstvene zajednice socijalnih radnika i umanjuje potrebu za prihvaćanjem eklektičkih i kombinirano-eklektičkih teorijskih pristupa.

Referencije:

1. Compton, R. Beulah/Galaway, Burt (1989) *Social Work Processes*, Wadsworth Publishing Company, Belmont, California
2. Constable, R., Flynn P. (1991) *School Social Work*, Lyceum Books, Inc. Chicago, Illinois
3. Good W./Hatt P. (1966) *Metodi socijalnog istraživanja*, V. Karadžić, Beograd
4. Kuvačić, I. (1970) *Marksizam i funkcionalizam*, Beograd
5. Martinović, M. (1989) *Specifičnosti metodologije znanosti socijalnog rada* Zbornik PF br.3., Zagreb
6. Martinović, M. (1987) *Znanstvene osnove socijalnog rada*, Narodne novine, Zagreb
7. Marburger, H. (1979) *Entwicklung und Konzepte der Sozialpädagogik*, Juventa Verlag, München
8. Milosavljević, M. (1989) *Socijalni rad između pragmatizma i teorijskog eklekticizma*, Zbornik PF br. 3., Zagreb
9. Milosavljević, M. (1990) Teoretični koncepti za nove programe usposavljanja in prakso socialnega dela teoretični koncepti socialnega dela in obražavanje, št. 1 - 3., Ljubljana
10. Nedeljković, Y. (1982) *Socijalni rad* (Prilozi studijama naučnih osnova), Zavod za proučavanje socijalnih problema grada Beograda
11. Payne, M. (1991) *Modern Social Work Theory*, Lyceum Books, Inc., Chicago, Ill.
12. Piccard, B. (1975) *An Introduction to Social Work; A Primer*, The Dorsey Press, homewood, Illinois
13. Rössner, L. (1965) *Theorie der Sozialarbeit*, Reinhardt Verlag, München
14. Shane, P. (1989) *Secular scientific humanism as spiritual base of Social Work*, IUC Dubrovnik Spirituality and Social Work (1989) University of Kansas
15. Shankar A. Yelaja (1985) *An Introduction to social Work Practice in Canada*, Prentice-Hall Canada Inc., Scarborough, Ontario

*Summary**PRIMARY CHARACTERISTICS OF AUTHENTIC THEORY OF SOCIAL WORK**Milan Martinović*

The author examines different approaches to the social work theory in world literature. Particular criticism is directed to the extremely eclectic approaches by the authors from Anglo-Saxon part of the world. The author analyzes different and combined eclectic approaches that also restrain the development of authentic social work theory. The author's preference is with the contribution of theoreticians of European tradition and their efforts to develop authentic social work theory. This would represent a system of ideas in research and professional practice and would thus help to develop the identity of social workers.